

Határ Győző
Alapigazságaink
(Nagardzsuna)
műhelyforgácsok egy bölcséleti aforisztikából

Digitális Irodalmi Akadémia
© Petőfi Irodalmi Múzeum • Budapest • 2011

Olvasónaplóm jegyzet-fossziliáiból

Az a kardinális kérdése Leibniznek, hogy „miért van a Minden, ahelyett hogy a Semmi volna”, letükrözése/átfogalmazása annak az „alapkérdésnek”, hogy „miért van a Lét, ahelyett hogy a Nemlét volna”. De abban a szempercen belül, mielőtt (Parmenidésszel) belátjuk, hogy a Nemlét lyukszó csupán, menten felismerjük e „kérdés” érvénytelenségét, ahogy szemünk láttára ellehetetlenül

ilyen kérdés nincs; mindössze arról van szó, hogy nyelvi idiotizmusaink vitustáncot járnak a kortexen, „bölcseletet” keringőznek velünk a fogalomalkotás betonkeverő dobjában; és mi, gyanútlanul, e grammatikailag helyes, szintaxis szempontjából kifogástalan, de különben értelmetlen szókapcsolásoknak „bölcseleti” értelmet tulajdonítunk.

Gondolat- és képzeletszabadság

A „politikai korrektség” terrorlegényei (és -lányai) már a képzeletünket is korlátozni akarják. Nehogy szabadon csaponghassunk: hátha olyan szemet találunk, ami a vaktyúknak is tilos.

Agnoszkálni elevent

Testi-lelki jóbarátaim, jeles irodalmárok kísértetjárása. Legendájukban egyik-másik már gigásszá nőtt és beváltotta a hozzá fűzött reményeket, nagy-nagy váradalmakat

fiatal arcukra – arkangyali arcvonásaikra emlékezem csupán: így vésődtek be, így maradtak meg bennem a maguk hamvas szépségében, ki borostásan, ki körszakállal, szeráfi fiatalon, fiziognómiájuk elnyűhetetlen/megváltozhatatlan formájában

utána eltelt amaz eltelnivaló, az a sok-sok esztendő, néha egy-két évtized. Hogy-hogy nem, a jósors meghozza az összefutást. Megrendezetlen találkozásunk csodával határos. Heuréka! – Itt vannak: itt volnánk együtt megint

megölelgetem őket – és majd összeszarom magam. Elrémülök. Ki ez?

Alig ismerek rá – az arckoponya a régi: a tekintet a régi: de az egykori szeráfi fiziognómia

szétzilálva: hamva-fénye sehol

a hangja recsegő-rekedtes-sípoló, alig ismerős; a szeme-nézése vizenyős-fátyolos. A füle eláll. Ami valaha fekete fejéke volt: dús sörénye koszlott-őszes kóc-grabanc, boglyas-kifésülhetetlen csomókban

ki ez az idegen? Ez a már-már idegen krampusz, akiben alig-alig ismerem fel, ebben az ember-roncsban a régi szeráfi fiataalt, a néhai fegyvertársat

restelkedve próbálom elhessegetni szeretetlen, goromba gondolataimat. Megszégyenülten belátom, nem lehet. S miközben pironkodva körüljárom szégyenemet, egyre hidegebben méregetem az „ismeretlent”; az arc elpetyhüdt, a vonások elváltoztak/megromlottak/tönkrementek: agnoszkálom az elevent

– ledöbbenek –

átvillan rémületemen a gondolat: akkor hát engem is így elintézett az idő? Ostorával nekem is így ronggyá korbácsolta fizimiskámat?

atyaúristen: lehetséges volna? elképzelhető? Hogy ezek a nekem-igen-kedves cimborák, pályatársak/fegyvertársak engem is így látnak viszont? ilyennek látnak, ilyen idegennek? s ezek szerint ők is alakoskodni kénytelenek, mertmivel azt, aki voltam, hiába keresik elvénült pofázmányomban, ocsmány torzulatomban, förtelmes-vénnek amilyen most vagyok, a harcos-türelmetlent, a fáradhatatlan feltörekvőt, aminek megismertek, aki amilyen valaha voltam?

[miért is jött el ez az idegen? miért akart, vesztetre, találkozni velem? Ahová rang szerint beletettem s ahol oly sokáig tartogattam: miért is borogatja fel panteonomat?]

[megpróbálom felidézni fiatalságunkat, csak-azért-is harcainkat, sziszifuszi hőskorunkat, „a régi szép időket”; de mintha felmelegíteni próbálnám azt, ami már odakozmált]

[mit jár nekem erre nagy akadémikuskodva, mit keres errefelé ez az idegen: ajtóstul-betörésével mért rombolja szét emlékeim pókháló-palotáját...?!]

nem is az a rég várt, örvendetes találkozás ez: hanem eleven ember agnoszkálása, még minekelőtte a sírját fel kéne ásni, amibe bele se feküdt.
Nemzedékek lavinája

Életünkben ez is elkövetkezik – a nemzedékek kőgörgeteg-omlása öregedő éveink hegyoldalában

ide is el kell jutnunk, ez is emberi tapasztalat: az, amikor az utánunk következő nemzedékek torlása alázuhog, rángördül és a görgeteg bennünket betemet

máról-holnapra ráébredünk arra, hogy „túlhaladottnak” éreznek mindent, amit véghezvittünk, és részükről betemetettek/láthatatlanok/érdektelenek vagyunk.

Lábjegyzet a hanbalitákhoz

A gondolat és képzelet szabadságának a lebontása, a gondolkodás teljes letiltásának esetén, az iszlám történetéből jólismert hanbalita változata sohasem volt idegen a zsidókereszténységtől sem. Így pl. a lutheránus németiség kora-pietista mozgalmának, a „Herren-hüter” Moráviai Testvérülésnek egyik vezéralakja, Zinzerdorf váltig hirdette, miszerint „aki az értelmével próbálja felfogni az istenséget, az ateistaként végezi”. Ami persze egyfajta áthallás Luthertől magától, ki is az értelmet „Hurerei”-nek, kurválkodásnak bélyegezte, mint ami eleve tisztátalan s így alkalmatlan az istenség megközelítésére.

Világok sokasága

The discovery of a plurality of worlds renders the Christian system of faith at once little and ridiculous and scatters it in the mind like feathers in the air. „A világok sokaságának a felfedezése a keresztény hit rendszerét egyszeribe kicsinnyé, nevetségessé teszi, és tollpihe módjára szórja szét az elmében”.

Thomas Paine, 1793-ban.

Morbidológia

„Megöregedni? Sem nem jó, sem nem szép; de – roppant érdekfeszítő.” (Strindberg)

„Az öregedésben nem az a szomorú, hogy az örömek elfogynak; hanem az, hogy a reménység megfogyatkozik.” (Jean Paul)

„Abban a mértékben, ahogy testi látásunk homályosodik – szellemi látásunk élesedik.” (Platón)

„Megöregedni: rossz szokás. Ilyesmire az igazán elfoglalt embernek amúgy sincs ideje.” (André Maurois)

„Az öregember tragédiája nem az, hogy öreg, hanem hogy még mindig fiatal.” (Oscar Wilde)

„A fiatal, mire bevégez valamit, elfárad. Az öreg a fáradtságon kezd.” (T. S. Eliot)

„Ha valaki túl van a hetvenen és még mindig él – az valóságos csoda.” (Robert Louis Stevenson).

Je me presse de rire de tout, de peur d'être obligé d'en pleurer. „Iparkodom mindenben nevetni, attól való félelmemben, hogy különben kénytelen leszek mindenben sírni.” (Beaumarchais, A szevillai borbély, I. 2.)

Utolsó vigasz

Kiragadott példa a sok közül arra, hogy az aggkor felismerései közül hány van olyan, amit a fiatalság „negatívumnak” fogna fel, és hormonforgalma szokvány diadalünnepének mámorában az öregkor szellemi elszegényedésének/elsívárosodásának/lepusztulásának érez.

Azt, amibe Párizsban Cioran éjjelente belemenekült, azt, amit Duhamel la Grande Consolatrice, a „Nagy Vigasztaló” néven tartott számon – elvesztettem Paraklétusomat, utolsó Vigasztalómat: a zenét.

Az öntelt szkeptikus

A szkeptikusnak a legprimitívebb és legkellemetlenebb formája az, aki soha nem kételkedik önmagában.

Hatvanadik életévem után – és azóta is, mindig – valahányszor valami gondolódott bennem, a másodikul felötlő gondolat váltig az volt, hogy hátha melléfogtam

tehát: körülpuhatolni, hol a leggyöngébb, hol a legmegtámadhatóbb az „erőrendszer”, és hogy a gondolat várnégyszögének „öregbástyája”, központi magva, fulkruma egyáltalán van-e.

Játékgyáros

Olyan vagyok, mint a játékgyáros. A játékokat gyártónak egy kicsit egyúttal gyermeknek kell maradnia. Az ő játszhatnékja régestelen-régen elmúlt ugyan, de a fejét vakarva folyton azon kell törnie a fejét, milyen új játékot találjon ki és dobjon a piacra: ő maga mivel játszana szívesen, ha kicsi volna

jómagam az embertárs emberiséget (hetvenen alul) előmbe idézve, szakadatlanul olyan új „játékok” seregszemlét tartom magamban, amelyekre ez az embertárs öregemberiség – nem gondol.

Res amissa

Valamit gondosan el akarunk tenni, de úgy, hogy el ne vesszen. Rejtekhelyre tesszük. Idők multával tűvé teszünk minden zeget-zugot, de hiába keressük. Elfelejtettük, hova dugtuk. Utóbb hiába próbáljuk eszünkbe idézni, mit is akartunk „biztos helyre tenni” – mert azt is végképp elfelejtettük, mi is volt az, amit olyan gondosan eltettünk volt, mivel olyan nagy becsben tartottuk

– nem lehetne ez a res amissa történetesen épp a líra...?

hiszen úgy fest ez is: sem azt nem tudjuk, hová tettük, sem azt, hogy mi volt.

A hazaárulás művészete

„Szeretlek Franciaország”... Egy ma már megidézhetetlen fellángolás árnyékában, egy párizsi padon, az Étoile felé baktatva s attól kőhajításnyira. Ott írtam ezt a verset – ezt A CUKRÁSZSÜTEMÉNY címűt *1 , melyet (alighanem opportunizmusból) Maurice Nadeau-nak ajánlottam, és nem annak, akinek igazában szólt és a nevét is mindmáig olyan oltáriszentségként őrzöm emlékeim tabernákulumában, hogy most sem árulnám el semmi pénzért. „Szeretlek Franciaország”. A szerelmi őrjöngés, fogadkozás, megesküvés erotomán himnusza volt, magaslobogású lángadozás a test teljes hosszában való elterülésével az imádott bálvány, óriás Marianne színe előtt: „Szeretlek Franciaország”

mintha olyan ország lett volna Clovis legkatolikusabb királyországa, amely igényt tart ekkora szerelemvallásra. Igényt arra, hogy egy fogyóban lévő kis balkáni náció elkószáló irodalmár-süvölvénye a francia szellem „lelkigyermekének” tartsa/higye/vallja magát, ahogyan zsenge fiatalságában életre-halálra hozzászegődött. A balkáni naivság mekkora csimborasszója kellett hozzá, hogy azt higgye, Marianne szempillájának egyetlen rezdülését is kiváltja-kiprovokálja. És még akkor is, hogyha teljes beleéléssel, a legkiválóbb műfordító átplántálna Marianne nyelvi földjébe és egy értő szemű francia úgy olvashatná, mint valami Saint-John Perse szöveget – akkor is

jutott-e eszébe annak a tökfilkó magyar irodalmár-szerzetnek, hogy abban a hatvanmilliós nagyon-nagy országban többségben van az olyan francia, aki életét a hazájából való teljes kiábrándultság

jegyében tengeti; fanyalogva fogadja a francia gyarmatbirodalom, és egyáltalán, a napóleoni világhódítás után a kispolgári sovinszta nosztalgiázást

– hogy az a keserű szájízű, baszksapkás francia melyminő fanyar vigyorral hallgatná, milyen figyelmetlen undorral forgatná ennek a hosszú prózakölteménynek az oldalait, idegesen összerándulva már az első bekezdés hallatán: „Szeretlek Franciaország”

mi szeretnivaló van azon a gyalázaton, ami annyira levitézlett, hogy látványán csak undorogni lehet? Mit – hogy mi adtuk a SZABADSÁG/EGYENLŐSÉG/TESTVÉRISÉG rajongás gyűjteményét a világnak? Meg hogy allons enfants, ezzel Berlioz hangszerelésében teleharsogjuk a világ fülét? Hát nem ugyanaz a Franciaország-e, amelyik egy teljes évszázad annáleszt írta tele a Nagy Francia Forradalom föld- és tengerrengésével, és utána, a Forradalom Bicentennáriumának ünnepi évében kegyelmet és életet szavazott a Bourbonoknak, elítélte XVI. Lajos lenyakazóit, hivatalosan beszüntette a guillotine használatát, és saját történelmétől nyafogva elfordult vagy éppenséggel múltjáról megfeledkezett? És ennek az országnak vall szerelmet egy fiatal magyar hülye?!

eléggé nem kárhoztatható hülyeségében, az archaikus ódák lendületével odatérdepelve, Marianne ülepének fülébe harsogva, hogy „Szeretlek Franciaország”...?!

Persze, azóta – mert hogy ez íródott, annak már közel negyven éve – magam is kiábrándultam a teljes Rabelais lefordításának nekigyürkőző, ostoba fiatal irodalmárból, végképp ki abból, hogy a költő egy országnak szerelmet valljon; ki [talán titkon azért is, mert ha arra gondolok, hogy milyen lehet ma, vén szipirtyónak az a valahai, csikóderekú francia leányzó, akiért kis híja felrúgtam mindent, már-már itthagytam volna a szigetországban csapot-papot

Leonardo aggmenházi karikatúra-gyűjteménye ködlik fel, hogy ma már olyan lehet – és a lefittyedt szájú, görbeorrú, bibircsókos satrafától visszariadok].

Felteszem a gondolkozó kalapomat

Ha újságcikket írok, felteszem a gondolkozó kalapomat. Ha a cikk honi lapban jelenik meg, nem a gondolkozó kalapomat teszem fel, hanem az öncenzúrámat. Öncenzúrámat nekem ugyan negyven éven át nem volt, de ilyenkor, a Hon iránti merő tiszteletből, mégis valami olyasfélét kell elővennem, noha inkább „szájzárnak” mondhatnám. Rossznyelvek szerint ui. a szabad szólás a Honban az angliainak alig egytizede; a képzelet szabadsága pedig – ami gondolkozó esetében a szólásszabadságnál is fontosabb – rudimentális. Nagyon meg kell gondolnom azt is, hogy miről, ésde méginkább azt, hogy hogyan.

Korszakos fordulatok idején, amikor a történelem megrázza az eszmék vaskosarát, a legtöbb gondolkozó a végső eszközhöz nyúl, és ez már sokunknak eszébe jutott: a MINDEN FOGALMAK ÉS MINDEN JELENTÉSEK ÁTÉRTÉKELÉSE küszöbén nem marad más hátra, mint hogy Á-tól Z-ig enciklopédikusan feldolgozzuk a fogalmak új értelmezését. Ezt tette Pierre Bayle 1695-ben, ezt tette gróf Boulainvilliers és köre, és ezt az enciklopédisták. Nekem erre az enciklopédikus „átértékelésre” már aligha volna időm, s ezért csupán glosszákat villantok fel, hogy az azonnali lehurrogókoncert hallatán mindjárt meg is bánjam. Ami elsősorban foglalkoztat, azt szóbahozni se merem ebben az Ezertyúkszemű Országban, hiszen csak kettőt lépek és rámtámad a magát letaposottnak hívó hívő; ezért maradok amellett, amely másodsorban foglalkoztat, de nagyon. S ez az, hogy az emberjóság a leghálátlanabb species, amelyet a földi fauna ismer.

Az újkor előálmodozói jutnak eszembe, Robert Grosseteste püspöktől, Lord Bacon-on, Campanellán, Morus-on, Giordano Brunón, Pierre Charron-on, Louis Cabet-n, Fourier-n Saint-Simon-ig, Owenig, Popper-Lynkeus-ig és még tovább; világátalakítóknak/társadalomjobbítóknak elmondhatatlan gyönyörűséget okozott a drágalátos Jövő elképzelése, felvázolása, a befoglaló formák kiszínezése; valósággal irigyelték a Jövő emberét, aki az ő elképzelt csodaviláguknak már meglakója/haszonélvezője lesz.

Valamikor rémülettel vegyes vallásos áhítat övezte a repülés nagyonnagy csodáját: Milarepa átrepülése a Himalája fölött, Mohamed jeruzsálemi égbeszállása, Illés tüzes szekere, Simon Mágus lebegése Róma egén (akinek a rómaiak szobrot emeltek) – mindez csodaszámba ment. Az iszlám milliárdon felüli tömege – amely a maga hiedelemvilágába bebetonozva, a képzelet szabadságát nem ismeri – természetesennek tartja, hogy léglökéses óriásgépeken

„zarándokoljon” Mekkába, sőt arrogálja magának a jogot, hogy odaröptessék: a tevekaravánnak befellegzett. A Föld lakossá 18. o.gának nem kis hányada, százezrével, a levegőben van, de se fel-, se leszállásnál különösebb örömet, „numinózus” megrendülést nem érez, s alkalmasint komikusnak találná a repülésről álmodozó utópista Francis Bacon vágyolgó lelkendezését.

Morelly, Bellamy, H. G. Wells moralizáló alapindítékait figyelmen kívül hagyva, szerzőink hangvételéből kicsendül leküzdhetetlen vágyuk, hogy maguk is részesei legyenek az „új világ” műszaki eszközhálózata csodáinak. Alig 80 éve a telefonközpontokban székelő kisasszonyoknak javallatos volt udvarolni, hogy kapcsoljanak. Akinek egyáltalán volt futurologiai látomása arról, hogy nemsokára, a kisasszonyok eltűntével a készülék mindenkivel vele sétál, reszkető szívvel képzelte el, micsodás gyönyörűséget érezhetnek majd, akik akármikor, bárhol, utcán, tereken, a fiákeren vagy az omnibuszon csak benyúlnak a zsebükbe és azt hívják fel, akit akarnak. Nem gyanították, hogy addigra már az omnibuszok, a fiákerek is kikopnak s hovatovább még az otthonokból is a mobilok számúzni fogják a vezetékes telefonokat. Látom, amint a bunkófont szorongató emberek beszélgetés közben buszra szállnak, a földalatti mozgólépcsőjén süllyednek alá vagy fél kézzel autót vezetnek; de hogy bárkit a hála, az örömjongás érzete töltene el...?!

Kötve hiszem. Igaz, az utókor nem állított ki váltót arról, hogy az „ősök” érzelmi világát, igényeit, nosztalgiáit betöltve örömteli hálával visszaintegetni köteles; de amennyire a mai fiatalok tartásából a jövőre következtetni lehet – hiszen ők azok, akikből a jövő kifeszül és szárbá szökken –, világunk működtető eszközhálózata kétélű fegyver. Visszalő

ha eddig csupán a politikai korrektség alattomos sejtsszervezkedésétől félthettük a demokráciát, majd még tanúi lehetünk egy olyan új nemzedék mutációjának, amely a szemére-fülére tapadó szerkentyűk bővületéből nem menekül: a Walkman-effektus elhatalmasodik rajta, amaz áradó zene már-már fiziológiás életszükségletté válik, mint az oxigén s ha a dübögés-duhogás abbamarad, támoilyogva oldalt dől vagy elájul

kinevelődhet egy olyan zombi emberiség, amellyel a tévé és a világháló nagyhatalmú rablólovagjai azt teszik, amit akarnak: milliárdszámra ugrabugálunk majd, mint a láthatatlan dróton rángatott mini-marionettek. Gátat vetni e scenáriónak? A kenetes szólamok jobbról-balról, zöld és hupikék oldalról leperegnek róla: ami – mint Pallasz Athéné az ÚrZeusz homlokából – egyszer kipattant, azt „visszadugaszolni”, meg-nem-történtté/ki-nem-találttá tenni nem lehet; még eddig semmit sem sikerült megakadályozni jöttében, amit az emberi találékonyság a világra szabadít s az elme algoritmiájából szervesen következik a reszkető reménység, amiben tán még bízhatunk: lelkére kötni a fiatalok legjobbainak, hogy legyenek résen. Őrizzék meg hidegvérüket s mindig legyen annyi lélekjelenlétük, amennyi kell, hogy kordában tartsák a szuper-szerkentyűk mákonyos delejét. A kulcs: az épelméjűséghez való jog; a művi agymosás letörése – és a képzelet szabadságához való ragaszkodás.

forrás és folytatás:

<http://dia.jadox.pim.hu/jetspeed/displayXhtml?offset=1&origOffset=-1&docId=239∓secId=22557&qdcId=3&libraryId=-1&filter=Hat%C3%A1r+Gy%C5%91z%C5%91&limit=1000&pageSet=1>